

Stanisław Stańko

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
SGGW

Zmiany w handlu zagranicznym Polski produktami rolno-spożywczymi w latach 1989–2001

Wstęp

Urynkowanie polskiego sektora rolno-żywnościowego w 1989 r. w znaczącym stopniu wpłynęło na poziom i kierunki handlu artykułami rolno-spożywczymi. Wpłynęło na to wiele różnych czynników. W wyniku zmian systemowych zniknął system reglamentacji dewiz dla central handlu zagranicznego i innych podmiotów. Poziom i struktura obrotów handlowych wynika z decyzji samodzielnych podmiotów gospodarczych i polityki handlowej. Znaczący wpływ na rozmiary handlu i jego kierunki miały także różne porozumienia międzynarodowe. Dotyczy to m.in. Układu Europejskiego, Umowy Handlowej z krajami CEFTA, Porozumień GATT/WTO.

Wymiana międzynarodowa jest jednym z podstawowych czynników rozwoju poszczególnych państw. Nie ma bowiem krajów samowystarczalnych i nawet najbogatsze i najlepiej rozwinięte współpracują z innymi.

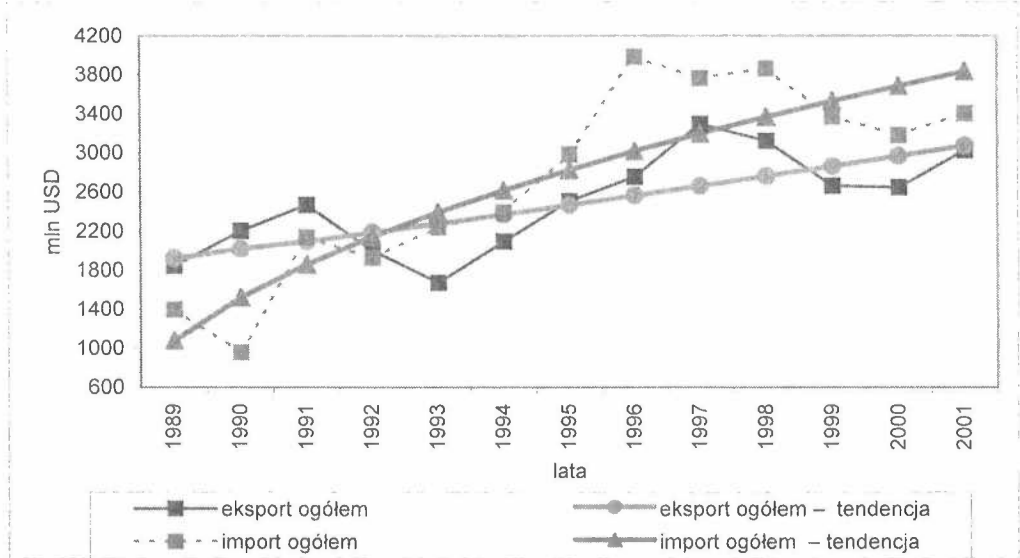
Wraz z rozwojem gospodarczym zwiększają się powiązania między krajami poprzez przepływy towarowe. Wynika to z miejsca i roli handlu zagranicznego w gospodarce poszczególnych państw.

W poziomie i strukturze handlu zagranicznego występują określone cechy specyficzne. Ich znaczenie uwidacznia się w krótkich i długich okresach, jednak podstawowe znaczenie dla kraju decydujące o jego miejscu w międzynarodowym podziale pracy, mają prawidłowości dotyczące tendencji wyznaczających rozwój zjawiska w czasie.

Opracowanie jest próbą określenia dominujących zmian w poziomie i strukturze handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi Polski w latach 1989–2001.

Tendencje w polskim handlu zagranicznym artykułami rolno-żywnościowymi w latach 1989–2001

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w latach 1989–2001 charakteryzują się tendencją rosnącą zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Średnioroczne tempo wzrostu eksportu ogółem w analizowanych latach wynosiło 4,8%. Wokół wzrostowej tendencji występują jednak znaczne wahania (wykres 1).

Wykres 1

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczym w Polsce w latach 1989–2001 (młn USD)

Źródło: dla lat 1989–1995 Identyfikacja... 1998, 1996–2001 Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi. SAEPR, FAMMU FAPA. 1995, 1998, 1999, 2000, 2001 i obliczenia własne.

Silne załamanie nastąpiło na początku nowego systemu a zwłaszcza w latach 1992–1993. W 1992 r. eksport był o prawie 19% niższy niż w 1991 r., a w 1993 r. zmniejszył się o dalsze 16,5%. Spadek eksportu dotyczył przede wszystkim nasion rzepaku, skrobi, drobiu, konserw wieprzowych, żywca baraniego, tańszych przetworów owocowo-warzywnych. Po tym okresie do 1997 r. obserwujemy szybki rozwój eksportu rolno-spożywczego. Jego wartość osiągnęła w 1997 r. poziom 3297 młn USD. Było to prawie dwa razy więcej niż w 1993 r. Lata 1998–2000 to znowu okres spadku wynoszącego średnio 7,7% rocznie. Ożywienie eksportu rolno-spożywczego wystąpiło w 2001 r. Jego wartość w 2001 r. była o 14,3% wyższa niż w 2000 r. i 1,6-krotnie wyższa niż w 1989 r.

Import rolno-spożywczy w latach 1989–2001 zwiększał się średniorocznie o 10,5%, przy znacznych wahaniami. Do 1996 r. jego wartość szybko rosła, osiagając w 1996 r. 3989 mln USD, to jest 2,8-krotnie więcej niż w 1989 r. Lata 1997–2000 charakteryzują się zmniejszaniem importu, przeciętnie o 4,7% rocznie. W 2001 r. import rolno-spożywczy zwiększył się o 6% w porównaniu do 2000 r. Ogółem jednak wartość importu rolno-spożywczego w 2001 r. była 2,4-krotnie wyższa niż w 1989 r.

W rezultacie takich kierunków zmian w eksporcie i imporcie w latach 1989–2001 saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w Polsce ulegało znacznym wahaniami. W latach 1989–1992 było ono dodatnie. Od 1992 r. było ujemne i wynosiło przeciętnie rocznie w latach: 1993–1995 – 445 mln USD, 1996–1998 – 814 mln USD, 1999–2001 – 537 mln USD. Takie kierunki zmian w handlu zagranicznym oznaczają, że Polska od 1993 r. jest importerem netto artykułów rolno-spożywczych (tab. 1).

W analizowanym okresie wystąpiły znaczne zmiany nie tylko w obrotach, ale i w strukturze asortymentowej. Dla zobrazowania zmian w strukturze przyjęto podział handlu na dwie grupy produktów: rolnictwa (surowce rolnicze) i przemysłu. Do produktów rolnictwa zaliczono: żywe zwierzęta, nasiona zbóż i oleistych, świeże owoce i warzywa, kwiaty, ryby i skorupiaki, a do produktów przemysłu rolno-spożywczego produkty wytwarzane z surowców rolniczych niezależnie od stopnia ich przetworzenia.

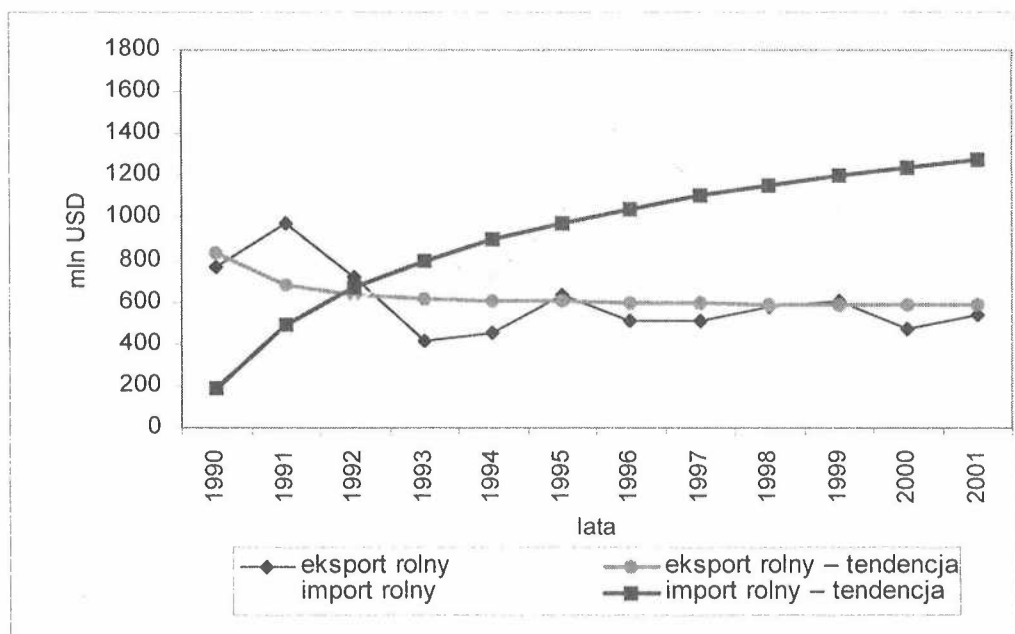
Tabela 1

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w latach 1990–2001

Lata	Eksport ogółem		Import ogółem	
	w mln USD	w tym surowce rolnicze w %	w mln USD	w tym surowce rolnicze w %
1990	2207	35,0	958	20,4
1991	2469	39,7	2140	22,7
1992	2006	35,7	1932	30,7
1993	1676	25,1	2240	36,1
1994	2099	21,5	394	30,1
1995	2530	25,0	2997	34,0
1996	2784	18,5	3989	38,4
1997	3297	15,4	3767	29,5
1998	3123	18,5	3866	30,8
1999	2668	22,8	3374	30,1
2000	2650	17,9	3183	36,1
2001	3030	17,9	3406	36,7

Źródło: jak wykres 1.

Cechą charakterystyczną handlu w analizowanych latach była istotna zmiana proporcji między produktami rolnictwa a wyrobami przemysłu spożywczego oraz różne tendencje rozwoju tych dwóch grup produktów. Import produktów rolnictwa cechował się wyraźną tendencją rozwojową, przeciętnie 14,4% rocznie, przy znacznych wahaniami jego rozmiarów. Import surowców rolniczych w latach 1999–2001 był 2,7-krotnie większy niż w latach 1990–1992, natomiast eksport tych produktów charakteryzował się tendencją spadkową wynoszącą 5,8%. W efekcie takich zmian zwiększało się ujemne saldo obrotów handlowych produktami rolnictwa (wykres 2).

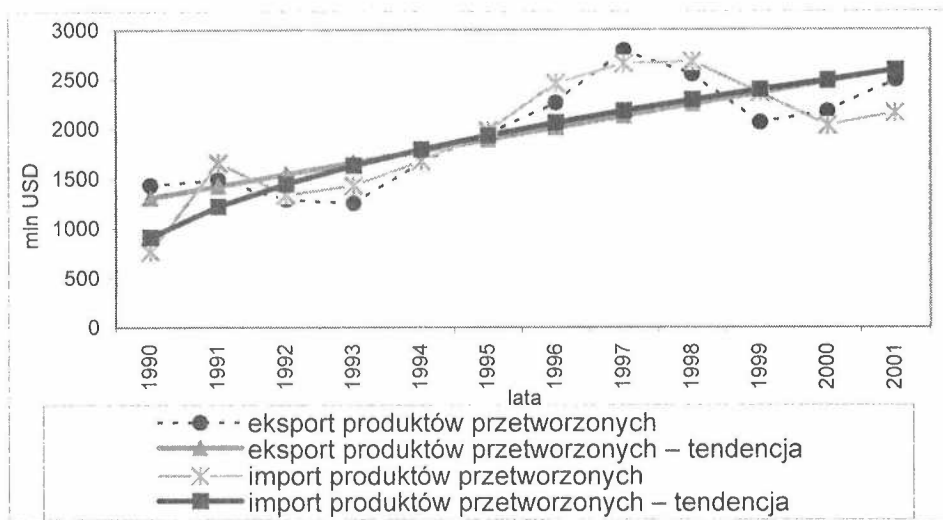
Wykres 2

Tendencje w obrotach handlu zagranicznego Polski surowcami rolniczymi w latach 1990–2001 (w mln USD)

Źródło: jak wykres 1.

O ile w latach 1990–1992 było ono dodatnie, wynoszące przeciętnie 265 mln USD, to w latach 1999–2001 było ujemne i wynosiło przeciętnie w roku 597 mln USD.

Obroty handlowe wyrobami przemysłu spożywczego (zarówno eksport, jak i import) charakteryzowały się tendencją wzrostową, z występującymi wahaniami. Saldo obrotów też ulegało zmianie, ale było bardziej wyrównane niż saldo obrotów surowcami rolnictwa. W ostatnich dwóch latach było dodatnie (wykres 3).

Wykres 3

Obróty handlu zagranicznego w Polsce półfabrykatami i wyrobami gotowymi przemysłu rolno-spożywczego w latach 1990–2001 (w mln USD)

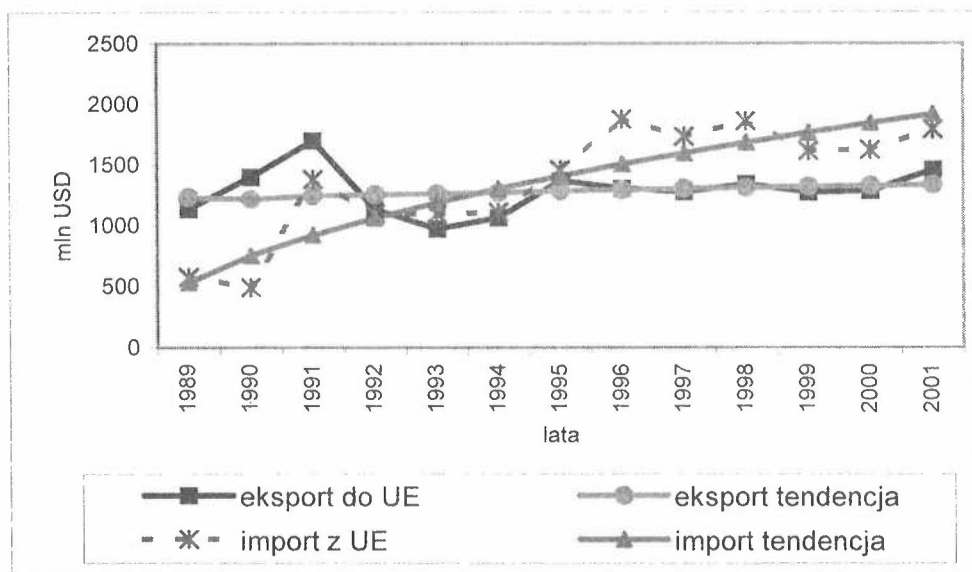
Źródło: jak wykres 1.

Głównie jednak o ujemnym saldzie obrotów handlowych towarami rolno-spożywczymi decydował bilans obrotów produktami rolnictwa.

Tendencje i struktura geograficzna obrotów towarami rolno-spożywczymi Polski w latach 1989–2001

Tendencje w handlu rolno-spożywczym Polski z krajami Unii Europejskiej

W handlu artykułami rolno-spożywczymi z krajami UE Polska tradycyjnie wykazywała nadwyżkę eksportu nad importem. W latach 1986–1991 eksport do UE wzrastał średniorocznie o 20%. W latach 1992–1993 uległ znacznemu obniżeniu, w 1993–1995 znowu powoli rósł, natomiast w latach 1996–2000 ustabilizował się na poziomie około 1300 mln USD rocznie. Ogółem lata 1989–2001 charakteryzuje niewielka tendencja wzrostowa wartości eksportu rolno-spożywczego do krajów UE, wynosząca 2,0% średniorocznie. Tempo wzrostu eksportu do krajów Unii w latach 1990–2001 było niższe niż eksportu ogółem. Oznacza to, że zwiększający się eksport rolno-spożywczy w analizowanych latach był lokowany głównie poza krajami UE. W wyniku tego udział krajów UE w polskim eksporcie zmniejszał się. W latach 1989–1991 na rynkach unijnych lokowane było około 63% polskiego eksportu rolno-spożywczego, natomiast w latach 1999–2001 – 48%.

Wykres 4

Obroty handlu zagranicznego Polski artykułami rolno-spożywczymi z krajami UE w latach 1989–2001 (w mln USD)

Źródło: jak wykres 1.

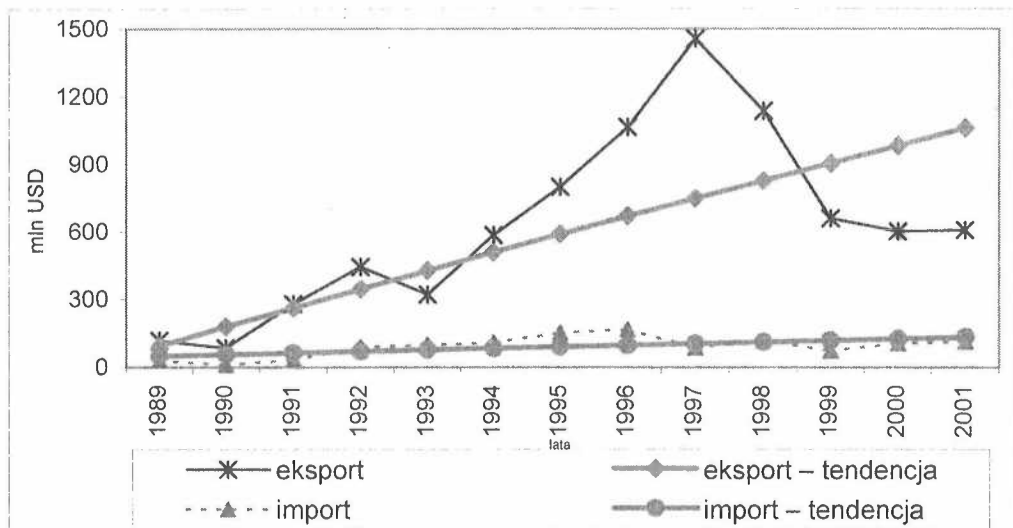
W początkowym okresie reformowania gospodarki bardzo szybko zwiększał się import artykułów rolno-spożywczych z UE. W latach 1989–1996 jego wartość zwiększyła się 3,2-krotnie, a średnioroczne tempo jego wzrostu wynosiło 18,1%. Od 1996 r. import rolno-spożywczy z UE zmniejszał się przeciętnie rocznie o 3,7% i w 2000 r. był o 13,6% niższy niż w 1996 r. W 2001 r. ponownie zwiększył się import z UE o 10,2% w porównaniu z rokiem poprzednim. Pomimo takich zmian w latach 1989–2001 import rolno-spożywczy z UE charakteryzował się tendencją wzrostową, wynoszącą 13,3% średnio rocznie.

Również saldo handlu zagranicznego z krajami UE ulegało podobnym zmianom. W latach 1989–1992 było ono dodatnie i wynosiło przeciętnie w roku 431 mln USD, od 1993 r. było ujemne i wynosiło w latach: 1993–1995 – 85 mln USD, 1996–1998 – 510 mln USD, 1999–2001 – 335 mln USD.

Tendencje w handlu zagranicznym z krajami byłego ZSRR

Obroty handlowe artykułami rolno-spożywczymi z krajami byłego ZSRR na początku analizowanego okresu były bardzo niskie (stanowiły one około 5% obrotów). Lata 1991–1997 charakteryzowały się szybką dynamiką ich wzrostu

(wykres 5). Wartość eksportu rolno-spożywczego w 1997 r. była 12,4-krotnie wyższa w porównaniu do 1989 r. Od 1997 r. nastąpiło jednak silne załamanie eksportu do tych krajów. Jego wartość w 2001 r. była 2,4-krotnie niższa niż w 1997 r. (odpowiednio 1456 mln USD i 608 mln USD).

Wykres 5

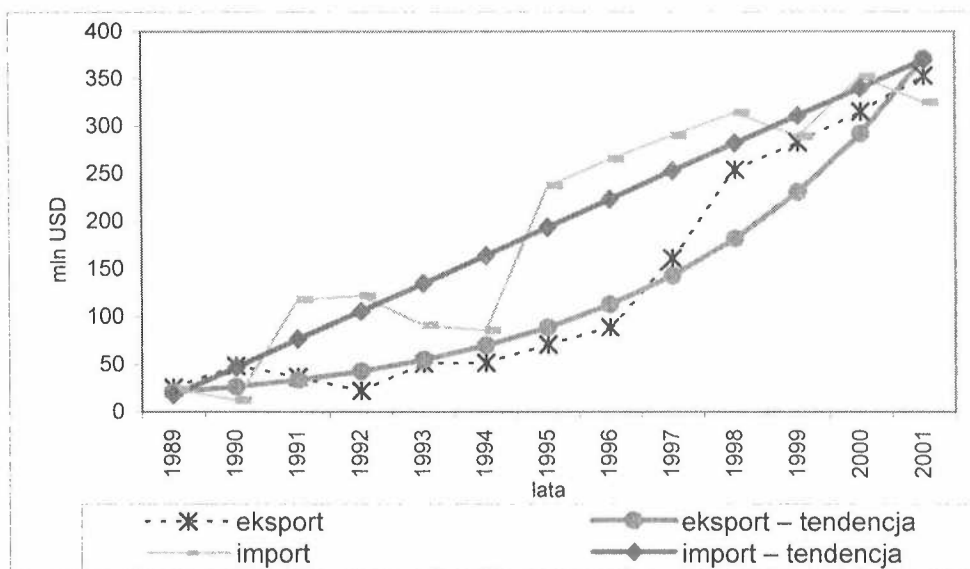
Tendencje w handlu artykułami rolno-spożywczymi z krajami byłego ZSRR w latach 1989–2001 (mln USD)

Źródło: jak wykres 1.

Pomimo dużych wahań eksport rolno-spożywczy do tych krajów był w 2001 r. 5,2-krotnie wyższy niż w 1989 r. Również wzrostową dynamiką charakteryzował się import z tych krajów (wykres 5). Jego wartość w 2001 r. była 3,9-krotnie wyższa niż w 1989 r. Dynamika importu była jednak niższa niż eksportu i w efekcie saldo obrotów handlowych towarami rolno-spożywczymi z tą grupą krajów było dodatnie. W latach 1989–1991 wynosiło ono 132 mln USD, 1992–1994 – 350 mln USD, 1995–1997 – 967 mln USD i 1998–2001 – 649 mln USD.

Tendencje w handlu zagranicznym z krajami CEFTA

Obroty handlowe z krajami CEFTA w latach 1989–1990 były bardzo niskie, stanowiły bowiem około 1,7% obrotów towarami rolno-spożywczymi. Import z tej grupy krajów charakteryzował się liniową tendencją wzrostową z wahaniami wokół niej (wykres 6). Przeciętna roczna jego wartość wynosiła

Wykres 6

Tendencje w handlu artykułami rolno-spożywczymi z krajami CEFTA w latach 1989–2001 (mln USD)

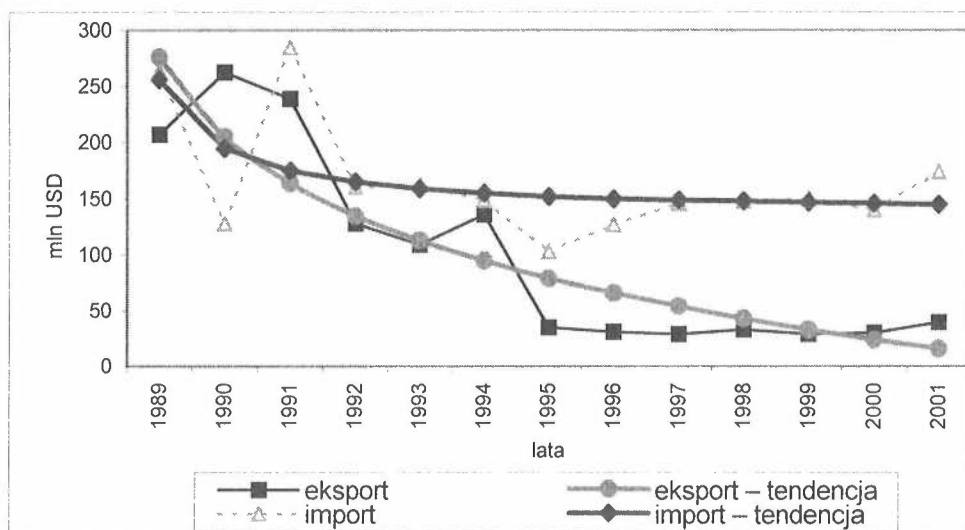
Źródło: jak wykres 1.

w latach: 1989–1991 – 50 mln USD, 1992–1994 – 102 mln USD, 1995–1997 – 254 mln USD i 1998–2001 – 320 mln USD. Jego wartość w latach 1989–2001 zwiększała się przeciętnie w roku o 29,4 mln USD. W eksporcie do tych krajów można wyróżnić dwa okresy: powolnego zwiększania się do 1996 r. i znacznego przyspieszenia wzrostu w latach 1996–2001. W latach 1989–1991 przeciętna roczna wartość eksportu rolno-spożywczego do krajów CEFTA wynosiła 34 mln USD, 1992–1994 – 41 mln USD, 1995–1997 – 102 mln USD i 1998–2001 – 301 mln USD. Ogółem eksport rolno-spożywczy do krajów CEFTA w latach 1989–2001 zwiększył się 13,6-krotnie, a import 13,5-krotnie. W wyniku takich tendencji w latach 1989–1995 następowało zwiększanie ujemnego salda obrotów artykułami rolno-spożywczymi z tymi krajami. W 1989 r. wynosiło ono 1 mln USD, a w 1995 r. – 164 mln USD, jednak w wyniku zwiększenia eksportu w latach 1996–2001 ujemne saldo obrotów handlowych zmniejszało się. W 1996 r. wynosiło ono 155 mln USD, w 2000 r. – 37 mln USD, a w 2001 r. – 28 mln USD. Ogółem jednak zarówno eksport, jak i import z tej grupy krajów charakteryzowały się wzrostową tendencją, szybszą od wzrostu obrotów handlowych towarami rolno-spożywczymi ogółem. W efekcie udział krajów CEFTA w obrotach handlowych towarami rolno-spożywczymi zwiększył się z 1,5% w 1989 r. do 10,5% w 2001 r.

Tendencje w handlu zagranicznym z krajami EFTA

W początkowym okresie reformowania gospodarki kraje EFTA były jednym z głównych partnerów Polski w handlu produktami rolno-spożywczymi. Do 1995 r. na rynek tych krajów kierowane było około 10% polskiego eksportu. Kiedy w 1995 r. trzy kraje EFTA (Austria, Finlandia i Szwecja) weszły do UE, polski eksport do krajów EFTA zmniejszył się 5-krotnie, ze 176 mln USD w latach 1989–1994 do 32 mln USD w latach 1995–2001. Obecnie do tej grupy krajów kierowane jest około 1,2% polskiego eksportu rolno-spożywczego. Eksportujemy głównie przetwory z owoców (za 8–9 mln USD) i z warzyw (za około 4 mln USD) oraz ryby i skorupiaki (za około 4–5 mln USD). Ogólnie eksport rolno-spożywczy do tych krajów charakteryzował się szybką tendencją spadkową w latach 1989–1994 i jego stabilizacją w latach 1995–2001 (wykres 7). W latach 1989–2001 tempo spadku eksportu do tych krajów wynosiło prawie 14% rocznie. W latach 1989–1994 z krajów EFTA Polska importowała towary rolno-spożywcze za 190 mln USD przeciętnie w roku, w latach 1995–2001 nastąpił spadek do około 136 mln USD rocznie.

Wykres 7

Tendencje w handlu artykułami rolno-spożywczymi z krajami EFTA w latach 1989–2001 (mln USD)

Źródło: jak wykres 1.

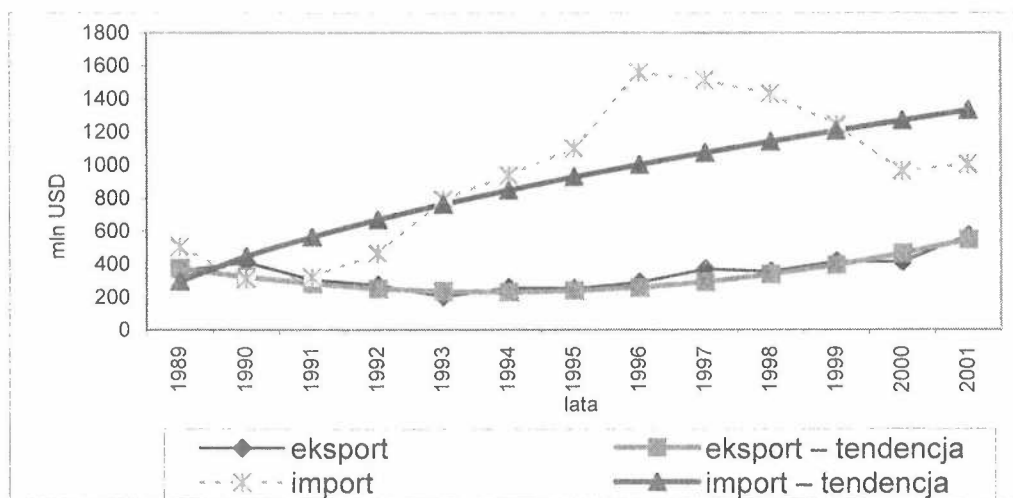
W latach 1989–2001 import rolno-spożywczy z tych krajów charakteryzował się tendencją spadkową (–8,4% rocznie), jednak tempo spadku importu było mniejsze niż eksportu. W efekcie w latach 1989–2001 ujemne saldo ob-

rotów towarami rolno-spożywczymi z krajami EFTA zwiększyło się z 10 mln USD przeciętnie w roku w latach 1989–1994 do prawie 109 mln USD w latach 1995–2001. Obecnie z tej grupy krajów importujemy głównie ryby (ponad 85% wartości importu).

Tendencje w handlu zagranicznym z pozostałymi krajami

W latach 1989–1994 eksport rolno-spożywczy do pozostałych krajów systematycznie zmniejszał się (o 12,2% średnio rocznie). W 1995 r. nastąpiło odwrócenie tendencji spadkowej na wzrostową (wykres 8). Obecnie do tych krajów kierowane jest około 16–19% polskiego eksportu rolno-spożywczego.

Ważną pozycję w handlu zagranicznym zajmuje import rolno-spożywczy z pozostałych krajów. Prawie 30% polskiego importu rolno-spożywczego pochodzi z tych krajów. W latach 1989–1996 jego wartość szybko wzrosła (prawie 3,1-krotnie), po czym od 1996 r. zaczęła systematycznie maleć. W 2001 r. była o 35,5% mniejsza niż w 1996 r. Ogółem jednak w latach 1989–2001 import rolno-spożywczy z tych krajów charakteryzował się tendencją wzrostową. Przeciętne tempo wzrostu wynosiło w tym okresie 9,7% i w efekcie jego wartość w 2001 r. była 1,9-krotnie wyższa niż w 1989 r. W rezultacie takich zmian od 1989 do 1996 r. ujemne saldo obrotów powiększało się z –142 mln USD do –1311 mln USD, po czym zaczęło maleć i w 2001 r. osiągnęło –431 mln USD.

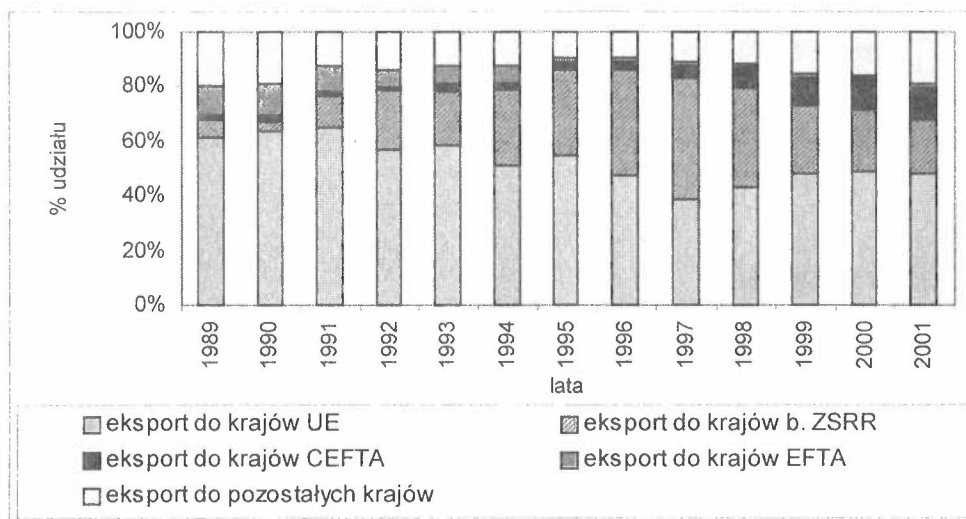
Wykres 8

Tendencje w handlu artykułami rolno-spożywczymi z pozostałymi krajami w latach 1989–2001 (mln USD)

Źródło: jak wykres 1.

Struktura geograficzna handlu artykułami rolno-spożywczymi w latach 1989–2001

W analizowanym okresie nastąpiły znaczne zmiany w strukturze geograficznej polskiego eksportu rolno-spożywczego. W latach 1989–2001 zwiększał się on przeciętnie rocznie 4,8%, w tym do krajów UE o 2%, krajów byłego ZSRR o 29%, krajów CEFTA o 26%, a zmniejszał do krajów EFTA o 12% i pozostałych o 0,7%. Oznacza to, że rosnący powoli eksport tych towarów lokowany jest głównie poza Unią Europejską. Szczęólnego znaczenia dla polskiego eksportu rolno-spożywczego nabierają rynki krajów byłego ZSRR i CEFTA. Nadal jednak prawie 50% eksportu lokowane jest na rynku UE (wykres 9).

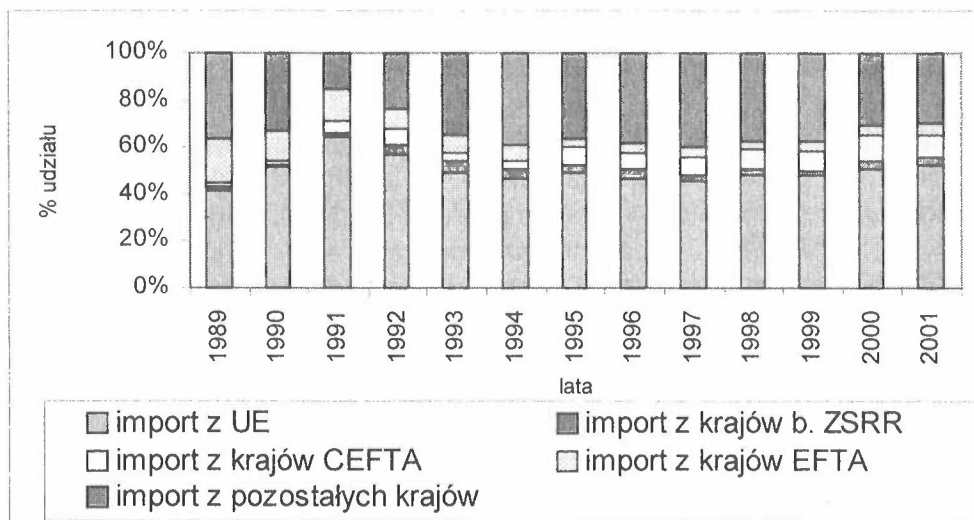

Wykres 9

Struktura geograficzna polskiego eksportu rolno-spożywczego w latach 1989–2001 (%)

Źródło: jak wykres 1.

Dynamika importu rolno-spożywczego z poszczególnych grup krajów była bardzo zróżnicowana. Ogółem w latach 1989–2001 zwiększał się on średniorocznie o 10,5%, w tym z krajów UE o 13,3%, byłego ZSRR o 17,6%, krajów CEFTA o 37,4% i pozostałych krajów o 9,7%, a zmniejszał się z krajów EFTA (o 8,2%). W rezultacie nastąpiły zmiany w jego strukturze geograficznej (wykres 10). Podstawowe znaczenie ma import z UE i krajów pozostałych.

Wykres 10

Struktura geograficzna polskiego importu rolno-spożywczego w latach 1989–2001 (%)

Źródło: jak wykres 1.

Podsumowanie

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi charakteryzują się tendencją wzrostową. Eksport zwiększa się wolniej niż import. W wyniku tego Polska jest importerem netto artykułów rolno-spożywczych. O ujemnym saldzie obrotów handlowych tymi towarami decydował głównie bilans obrotów produktami rolnictwa. W latach 1990–2001 ich eksport charakteryzował się tendencją spadkową, a import wzrostową. W wyniku tego udział produktów rolnictwa w imporcie zwiększał się, a w eksporcie zmniejszał.

W latach 1989–2001 nastąpiły znaczne zmiany w strukturze geograficznej handlu. W strukturze eksportu zmniejszył się udział krajów UE z około 63% w latach 1989–1991 do około 48%, zwiększył do krajów byłego ZSRR (odpowiednio z 5% do 20%) i krajów CEFTA (odpowiednio z 1,8% do 11,8%). Tempo wzrostu eksportu do UE było 2,4-krotnie niższe niż eksportu ogółem. Oznacza to, że zwiększający się eksport rolno-spożywczy Polski lokowany był głównie poza krajami Unii.

W strukturze importu zwiększył się udział krajów UE i CEFTA, a zmniejszył krajów EFTA. Obecnie w imporcie podstawowe znaczenie, oprócz krajów UE, ma grupa pozostałych krajów, a także CEFTA. Z tych grup krajów pochodzi ponad 90% importu rolno-spożywczego.

Literatura

- DYBOWSKI G., (1998): Uwarunkowania handlu zewnętrznego Polski towarami rolno-spożywczymi. [w:] Identyfikacja priorytetów w modernizacji sektora rolno-spożywczego w Polsce. Praca zbiorowa. FAPA, Warszawa, s. 523–546.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy. MRiGŻ, ARR, IERGŻ, nr 1–15.
- KAWECKA-WYRZYKOWSKA E., (2000): Możliwe skutki liberalizacji handlu rolnego między Polską a Unią Europejską. [w:] Korzyści i koszty członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Praca zbiorowa. Red. J. Kotyński. IkiCHZ. Warszawa.
- Polski handel zagraniczny artykułami zagranicznymi. FAMMU, FAPA 1995, 1996, 1998, 1999, 2000, 2001, Warszawa.
- STAŃKO S., (2002): Tendencje w polskim handlu zagranicznym towarami rolno-spożywczymi. Roczniki Naukowe SERiA, tom IV, zeszyt 1. Warszawa – Bydgoszcz, s. 181–184.

Changes in Poland's Foreign Trade in Agri-food Products in the 1989–2001 Period

Abstract

The paper presents tendencies in Poland's foreign trade in agri-food products over the 1989–2001 period. The analysis results show that the agro-food trade has an increasing tendency but the growth rate for the exports was lower compared with the imports. As a result, Poland is net importer of agri-food products. The deficit in the Polish agro-food trade was created mainly by the agricultural trade balance.

In area of agri-food exports, the major trading partner – the EU countries has declined their share from about 63% an average of the years 1989–1991 to about 48% at present, whereas both former Soviet countries and CEFTA countries have been an increasingly important partners. The Polish agri-food exports gone to former Soviet countries increased their share from 5% to 20% while in the case of CEFTA countries from 1,8% to 11,8% respectively.

Between 1989 and 2001, the growth rate of exports to the EU was 2.4 times lower compared with total exports. It means gradual reorientation of trade flows towards regions outside the European Union.

Statistics show a rising share of imports from the EU and the CEFTA while EFTA countries lost their share of Polish agro-food imports.